

ZUBÁNICS LÁSZLÓ

A SZIGETI VASS CSALÁD

A vármegyei szinten jelentős társadalmi rangot, ezáltal fontos tisztséget betöltő kismanesi családok tipikus képviselője a Szigeti Vass család, amelynek képviselői a XVII. században Bereg vármegyében az alispáni tisztségig küzdöttek fel magukat. A család első ismert tagja bizonyos Péter deák volt, aki kincstári (sókamarai) tisztviselőként tevékenykedett, s Istenmezei Albert sókamaraispán ajánlására Mátyás királytól 1459-ben a rónai kamarához tartozó „Sidepathaka” nevű pusztát kapta adományba. Szigeti Vass Tamás 1484-ben már rónaszéki várnagy és Máramaros vármegye alispánja volt, Szigeti Bertalan és János pedig 1515-ben, György pedig 1519-ben Sziget városában nemes udvarházat bírtak.

Szigeti Vass Antal 1546–63-ban több alkalommal is betöltötte Máramaros vármegye alispáni tisztségét. Ekkor a családnak ez az ága még csak egy máramarosszigeti házzal és egy malommal rendelkezett. Vass Antal kérésére I. Ferdinánd király megerősítette a család nemességét. A király 1548. november 12-én Pozsonyban kelt oklevelével Szigeti Vass Antalnak *„vérehullásával is bebizonyított hűségét és sok hasznos szolgálatát czímereslevéllel jutalmazta, egyszersmind bizonyos atyjától öröklött szigeti házára – fölszabadítván azt minden néven nevezendő adó és köztelherviselés alól –, valamint a város határában, a Forráspataka nevű folyón épült malomra új adományt (nova donatio) adott”*. Maga az adománylevél nem maradt fenn, annak tartalmát csupán a folyamodványlevélből, illetve a kancelláriai előterjesztésből ismerjük. Ekkor kapta a család a később használt címerábrázolást, amely leírása szerint: *„kék paizsban fészken álló és három fiát vérével tápláló pelikán. Sisakdísz: növekvő pánczélos vitéz, mely bal kezét csípejére támasztja, jobbában pedig kardot tart, melynek hegyére levágott fő van tűzve. Sisaktakaró: arany-kék, ezüst-vörös.”*

Vass Antal (akit a korabeli oklevelek litteratusnak, deáknak is neveznek – ami iskolázott mivoltát támasztja alá) a király új adománya alapján 1548-ban a leleszi konvent képviselői és Rónay Péter királyi ember (homo regius) jelenlétében ellentmondás nélkül beiktatást nyert a nevezett ház és malom birtokába. 1552-ben a Zemplén vármegyei Kaponyán és a beregi Darócson

említi birtokosként, valószínűleg felesége Gulácsi Oroszi Katalin révén, akinek a hozományát egyéb tivadari, gulácsi, daróczi (Bereg) és ököritói (Szathmár) birtokok is képezték.

1558-ban Máramaros vármegye másodalispánjaként annak a bíróságnak a feje, amely a csebi Pogány Menyhért és a huszti uradalom részét képező Visk koronaváros polgárai közötti határvillongást volt hivatott „eligazítani”. Vass Antalt a következő évben Hagymássy Kristóf főkapitány kinevezte Huszt várnagyává. A Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség közötti konfliktusban fontos szerepet játszó vár parancsnokaként egyik fontos feladata volt a határ felvigyázása. 1563-ban az Izabella királynétól elpártolt Balassa Menyhárt seregeivel együtt megpróbálta a felső-magyarországi vármegyéket Ferdinánd király hűségére hajtani. Seregeivel az Ugocsa vármegyei Halmiban ütött táborn, amiről a husztiak is tudomást szereztek. A Szigeten tartózkodó főkapitány utasította Vass Antal és Horváth István várnagyokat, hogy a várban 100 fős őrséget hagyva azonnal támadják meg Balassa táborát. *„Attól ne tartsanak, hogy az ellenségnek talán nagyobb az ereje, mert tudgya kegyelmeitek, hogy Istennek akarattjából az, ki másra megyen hír nekül, mindenkor felen is árthat az másiknak”*. A támadást pedig úgy intézzék, hogy *„vagy estve, míg be nem takaróznak az cinterembe, vagy reggel, mikor kioszolnak az faluba, üssön reájok, hívén Istent, hogy talán megbánnyak ez szín alatt való cselekedeteket. Ha az szükség ugy hozza, hogy vagy falut vagy szentegyházat kellene reájok gyűjtani, vigyen tüzes szerszámot vele, az pattantyús is legyen vele, semminek ne kedvezzen.”* Ez a levél az utolsó tudósítás Vass Antalról.

Gyermekei – János, Márton, Benedek Sára (Fancsikay János felesége) – 1571-ben, a húsvét után való szerdán osztozkodtak meg örökségükön Kornis Gáspár alispánja, Szarvaszói Bertók János szolgabíró, Szigethy Demeter, Lukács deák és a többi végrendeleti megbízottak jelenlétében.

Vass Antal Gulácsi Oroszi Katalinnal kötött házassága révén lett Bereg megyei birtokos. Ekkor szerezték Beregben Gulács, Badaló, Ugornya, Hete, Nyíresfalva, Szatmár megyében Cséke, Máramarosban pedig Hidegpatak részbirtokokat. Fia, idősebb Márton (†1589) ezeket Daróczy Magdolnával és Zokoly Annával kötött házasságai révén tovább bővítette, majd miután Gulácson vásárolt egy nemesi kúriát, végérvényesen át is települt Máramarosból Bereg vármegyébe.

Vas Márton fia Vas Gábor (†1634), aki csíkszentkirályi Andrassy Zsófiát vette feleségül, 1625-ben Bereg megye alispánja volt. Feleségére nevelőlyánya, Pálffy Kata (Illésházy István nádor özvegye) 8000 forintot ha-

gyott a végrendeletében, amivel a család tovább bővítette birtokait Beregben. Vas Gábor homo regiusként (királyi ember) szerepelt, nagy vagyonszerzőként tartották nyilván a vármegyében. Özvegye Ibrányi Mihályhoz ment férjhez, aki kiskorú gyermekei, Márton és Erzsébet gyámja is lett.

Az ifjabbik Vass Márton (†1667) 1642-ben már Bereg megye táblabírája, majd pedig 1651-től hét éven át alispánja. Első felesége mostohaapja lánya, Ibrányi Anna volt. Annak halála után Fekete Annát, Csomaközy Boldizsár özvegyét vezette oltárhoz (1652), harmadik felesége Sarmasághy Erzsébet lett.

1658-ban Vass Mártont nagy megtiszteltetés érte: Mosdóssy Imre halálával megüresedett a Szepesi Kamara egyik tanácsosi posztja, amelynek betöltésére felkérték. Az 1567-ben a felső-magyarországi megyék pénzügyeinek irányítása céljából létrehozott Szepesi Kamara a kincstári birtokok felügyelete mellett a katonai ügyek finanszírozásával is foglalkozott, többek között ide tartozott a végvárok pénzügyeinek ellenőrzése, a katonaság részleges fizetése és a hadianyag beszerzése is. A Kassán működő Szepesi Kamarát 2 tanácsos irányította, Vass Márton a senior consiliarius (rangidős tanácsos) tisztelet töltötte be egészen 1667-ben bekövetkezett haláláig. Vass Márton tanácsosi munkájáért, ami 8 év 2 hónapot tett ki 4991 forint 52 dénár fizetést kapott. A tanácsos az őszi betakarítási időszakot általában gulácsi birtokán töltötte, ilyenkor kereste fel a felső-magyarországi vármegyék, köztük Bereg törvényhatóságait is. Erről tanúskodik több levele is: *„Nemes Beregh Vármegye törvényszékire be menvén mind illyen szűk állapotokban is respectusban vevék az eő Fölséghe Armadaia szükségét hét száz köből búzát ígértek s adni fognak eő kegyelmék, s azt töb ezen vármegyékben meg vött búzával együtt be is foghiak vitetni és hordatni fogyatkozás nélkül... (Gulács, 1661. február 9.)”*

Mivel egyik házasságából sem született gyermeke, vagyonát húga, Erzsébet gyermekei örökölték. Szigeti Vass Erzsébet négyszer ment férjhez, gyermekei második és negyedik férjétől születettek. Házastársai: Szentpétery István, Ibrányi Mihály, Kende Mihály, lekcsey Sulyok György – valamennyien Szatmár és Bereg vármegyében birtokos családok képviselői.

Nagy Iván *Családtörténeti Értesítő* című kiadványának 1899. évi 1. kötetében (szerkesztő Komáromi András és Pettkó Béla) kiadásra került Vass Márton kamarai tanácsos 1667. január 2-án, Kassán kelt végrendelete, amelyben osztályt tesz földi javairól. A végrendelet a hagyományos formulával kezdődik: *„azért az én édes lelkemet ajánlom a’ Szent Háromság Istennek szent kezébe mind örökkön örökké, az én gyarló testemet pedig annak idejében az ő elsőb-*

bem annyának, a' földnek, a' kiknek Isten ezt adja érni, nem rendetlen pompával, hanem csak ahoz illendő renddel, kövessék eltakarításomat, és semmi nemű ezüstöt testem koporsójába ne ruházzanak lelkek veszése alatt, hanem fekete bársonnyal rajta levő czímerekkel tétessék reá. de az is csak olly formában, hogy eltakarításom után le vehessék, és valami illendő jóra fordíthatassák”.

Ezután a végrendelező nemes osztályt tesz azon javaiból, amelyeket őseitől örökölt, illetve maga szerzett (vásárolt). A Magyar Királyság törvényei szerint az előbbieket a vérrokonokat illették meg, míg az utóbbiakról az örökhatározó szabadon rendelkezhetett. A szerzett jószágok a feleség, Sarmasághy Erzsébet számára maradtak, akiket férje jó szívvel bízott a rokonok gondoskodására, „*kiknek is én mindenkor voltam tőllem lehető dolgokban tökéletes atyokfia és kész szőlőgájok, kikhez vagyok is olyan reménységben, meg nem csalatkozom, és kívánom, hogy Isten ő kigyelmeket. ebéli jóakarattyaért minden kívánt jókkal megáldja*”. A végrendelet szerint „*mindennemű javaim, keresett jószágaim; 'a kik mind eddig voltak, most is de facto vagynak, vagy ezután Isten jóvoltából lehetnének mindazok, mindenütt, míg dispositioim felöttök nem változnak az ő kezénél, birodalma alatt szabad directiójába telyes életig maradjanak, abba senki semmi után meg ne háborgassa*”, aminek egyik fő motivációja, hogy a gulácsi birtok bővítése a feleség vagyonából történt, így azt élete végéig 2000 forint értékben lekötve élvezhesse. A korabeli viszonyok ismeretében Vass Márton azonban nem hagyatkozott kizárólag a rokonság jóindulatára, hanem végrendelete végrehajtásának „ellenőrzésére” az egri püspököt, a felső-magyarországi főgenerálist kérte fel, illetve a nádori házaspárt, „*az én atyám helyett való kegyelmes uramat, méltóságos gróf Palatínus Wesselény Ferencz uramat, és szerelmes házas társat gróf Szécsi Anna Máriát ő nagyságokat szűkségében szegénynek nyujcsák atyai kegyelmességeket*”.

De lássuk csak, milyen vagyonnal rendelkezett egy korabeli alispáni tisztséget is betöltő köznemes?

„*A' muzsaji házamat is, minden szőlőkkel együtt hagyom az édes feleségemnek, a' mint hogy azt többnyire maga is építette. Úgy a' tájai házamat és tarczalit s minden szőlőimet, ezeket az édes feleségem bírja, 's belőlök dispositioimat effectuállya. A kassai házamat is hagyom az édes feleségemnek, 's az szerént a' szamosközi: pátyodi, sályi, óvári és mindenütt való jószágomat, valamelyeket én birtam, s tovább is birnom kellett volna, mint hogy mindezek majd többnyire feleségemmel együtt keresett jószágok.*”

A felsorolt szőlőbirtokok közül valószínűleg a hegyaljai birtokok képeztek nagyobb értéket – ezeket a feleség kapta meg. A többi birtok rész-

ben a feleség, részben a Kende-rokonság között oszlott meg. A végrendelet kitér a személyes használati tárgyakra is, amelyekről szintén osztályt tesz. Az összeírásban szerepel több karmazsin tarsoly, két merő hüvelyű ezüstös kard, ezüstös bot, karaczel tollos buzogány, három aranyos kantár, aranyas pánczél sisak, öreg (nagy) aranyos csésze, német spáde forma aranyos hegyes tőr, „*vagynak ezüst serlegek*”, egy fehér aranyos kanna.

Az okmány kitér azokra az adományokra is, amelyeket Vass Márton a katolikus egyháznak szánt. A búzája tizedét a ferences szerzeteseknek köttötte le, illetve úgy rendelkezett, hogy minden évben 1–1 hordó bort küldessenek a Kassán, Szendrőn és Sebesen működő rendházakba. A rádi szerzeteseknek 50 forintot hagyományozott, az egri püspöknek egy felszerszámozott lovat, az egri káptalannak, a kassai jezsuitáknak és ferenceseknek pedig 1–1 „*török rabok sarczokban ígért skarlát szőnyeget*”. A kassai Szent Xavér oltárra hagyott még 12 belül aranyozott ezüst poharat, a jezsuiták megkapták az óvári 900 tallér értékű udvarházat, illetve a muzsalyi szőlőt is, azzal a feltétellel, hogy minden évben látogassanak ki Gulácsra és a végrendelkező lelki üdvéért misét mondjanak.

Mivel Vass Márton valószínűleg hosszabb ideig betegeskedhetett, külön megemlékezett az ápolóiról is: „*a fehér cselédeknek is – a' kik betegeskedésben körülöttem nyughatatlankodtak –, úgy mint Oláh Balázsné, Ilonka 's Kovács Orzsinek hagyok nékik 15 forintot személyekre. Ilonkának és Kovács Orzsinek, mivel ezek voltak többet körülöttem, hagyok 2–2 ökörtinót azt is az édes feleségem idejére meg adja*”.

A végrendelet egyik „*furcsasága*”, hogy egyedül a Szigeti Vass-rokonok nem örököltek semmit a vagyomból.

A família másik ága Vass Antal kisebbik fia, Benedek ágán (idősebb Márton öccse) folytatódott. Benedek anyja halálakor még kiskorú lehetett, s mivel a neveltetése sokba került, ezért öröksége egy részét elzalogosította bátyjának, illetve bizonyos Lukács deáktól 75 forintot vett fel, amelyekért bizonyos arany-ezüst „*marhákat*” adott zálogul. Ezeket később húga, Fancsikay Jánosné, Vass Sára váltotta ki. Gulácson volt udvarháza, ahol Petky Anna nevű feleségével 1584-ben visszaváltotta ököritői, gulácsi és tivadari jószágát és azokat tovább bővítette. Házasságukból három gyermek, köztük György nevű fiai születtek.

Vass (I.) György (†1666) 1625-ben már Bereg vármegye táblabírája volt. 1628-ban tiltakozott unokatestvére, Vass Gábor és iktári Bethlen István főispán által bizonyos máramarosi birtokok cseréje ellen, majd a későbbiekben

kiegyezett azokkal. Több birtokot is szerzett, így többek között 1633-ban kiváltotta Borbála hűgának gulácsi udvarházrészét. Az 1662. évi január 12-én kelt végrendeletében „*derekas javacskaí között*” említi gulácsi kúriáját, amelyhez három népes és egy pusztá telek tartozott. Kétszer nősült. Első felesége neve ismeretlen, második házastársa Csomay Anna volt. Az 1665. évi Bereg megyei közgyűlésen még táblabírónak választották, az 1667. január 2-i jegyzőkönyv már elhunytként említi. Első feleségével kötött házasságából született két gyermeke: Fejér Mihályné Vass Erzsébet és János.

(IV.) János már fiatalon jelentős adósságokat halmozott fel. Feleségével, Gulácsy Zsófiával (az asszony bevallása szerint) „*az Istennek látogatása és súlyos nyavajám miatt*” nem élhetett együtt, ezért néhány évig tartó házasság után, 1671-ben különváltak. Vass János Debrecenbe költözött, de költséges életmódja, majd birtokainak elzálogosítása miatt a család nehéz anyagi helyzetbe került. Többek között a gulácsi udvarházat is elzálogosította 300 forintért. Amikor 1692-ben ismét visszakerült Gulácsra, olyannyira elszegényedtek, hogy még a család nemesi mivoltát is kétségbe vonták. Gulácsy Zsófiával kötött házasságából egy ikerpár, Benedek és András, illetve egy leány, Erzsébet született, akiket Vass Erzsébet unokája, Kende Mihály nevelt fel.

A Szigeti Vass család példája mutatja, hogy az aprólékos birtokszerzést egyetlen pazarló személy hogyan tudja olyan formában devalválni, hogy a korábban az egész vármegyét irányító famíliá nemesi mivoltát még tulajdon falujában is megkérdőjelezték.

IRODALOMJEGYZÉK:

Acsády Ignác. *Régi magyar birtokviszonyok 1494–1598. // Értekezések a Történelm-tudományok Köréből XVI. kötet.* – Budapest: MTA, 1897 – 81-148 pp.

Dávid Zoltán. *Az 1598. évi házösszeírás.* – Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Levéltára, 2001 – 756 p.

Gecsenyi Lajos. *Egy beregi nemesúr a Szepesi Kamarában. Szigeti Vas Márton kamarai tanácsos 1659–1666. // Szabolcs-Szatmár-Beregi levéltári évkönyv 18., Nyíregyháza, 2008 – 163-178. pp.*

Komáromy András. *Szigeti Vass Mártonnak, a szepesi kamara tanácsosának végrendelete (1667). // Történelmi Tár – 1901 – 455-464. pp.*

Komáromy András. *Kivonatok Máramaros vármegye jegyzőkönyvéiből 1629–1672.* – Történelmi Tár, 1910 – 161-186. pp.

Nagy Iván. *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. XII. kötet (V–W).* – Pest: kiadja Ráth Mór, 1865– 518 p.